

Красницкая А. Н., кандидат исторических наук, доцент кафедры философии и экономической теории, Винницкий торгово-экономический институт (Украина, Винница), zarinka66@mail.ru

Создание и деятельность Одесской общины на территории Украины

Проанализировано общий обзор создания и деятельности Одесской общины во второй половине XIX – начале XX века. А также исследованы предпосылки возникновения Одесской общины на территории Украины и сущность данного организационного образования.

Ключевые слова: общины, культурно-просветительское движение, культурно-просветительская деятельность, национально-культурное возрождение, интеллигенция, кружок.

* * *

УДК 327

Петрик А. М.,
викладач, Херсонський державний університет
(Україна, Херсон), Getmanat@meta.ua

ПОЧАТОК НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АНДРІЯ ЯКОВЛІВА (1872–1955). РАННІ РОБОТИ

Розглядаються ранні роботи видатного українського політика, дипломата та науковця А. Яковліва, присвячені археологічним та краєзнавчим розвідкам вченого. Притрєлено увагу роботі Андрія Івановича по дослідженню пласких могил кам'яної доби розташованих в Області Війська Донського та курганных поховань у Катеринославській губернії. Розглянуто доробок А. Яковліва краєзнавчого характеру, що відноситься до періоду співробітництва з періодичним виданням «Україна» (1906–1907 рр.) та роботи у Київській міській управі (1910–1918 рр.).

Ключові слова: вчений Андрій Яковлів, археологічна експедиція, праці, краєзнавство.

Андрій Іванович Яковлів (1872–1955) – належить до числа найбільш яскравих інтелектуалів доби Української революції 1917–1920-х рр. Він став одним з фундаторів Центральної Ради, відданим борцем за справу розбудови самостійної, демократичної Української держави. Людина кипучої енергії та беззавітної любові до Батьківщини А. Яковлів однаково успішно боровся за визнання права України на майбуття і на дипломатичній ниві, очолюючи в різний час Департамент чужоземних зносин і дипломатичні місії до Австро-Угорщини та Бельгії і Нідерландів. Поразка визвольної боротьби не зламала А. Яковліва. Він починає «війну» за вітчизняну історію. Більше тридцяти років Андрій Іванович невтомно бився на «полях» наукових «баталій» відстоюючи історичну державність рідної землі, свято вірячи в життєздатність українства. Науковий доробок політика і вченого складають роботи здебільшого пов'язані з історією держави та права.

Найбільш малодослідженою є археологічна галузь наукової праці А. Яковліва. У період вчителювання у Черкасах та навчання у Дерптському університеті Андрій Іванович захопився археологією. Він прийняв участь у декількох археологічних експедиціях. На основі отриманих результатів А. Яковлів написав ряд праць, надрукованих як окремими відбитками так і у збірнику праць Археологічного з'їзду 1902 року, що мав всеросійський характер і проходив у Харкові. У 1901 році у світ вийшла перша стаття А. Яковліва на «археологічну тематику»: «Плоския могилы каменного века на реке Чир в Донской области» [1]. Ця робота була пробною та недосконалою з точки зору подання фактичної інформації. А. Яковлів використав «телеграмний стиль» так не властивий його роботам більш пізнього «правознавчого» періоду. Автор буквально подає «стенограму експедиції».

Місце розкопок являла собою низину, з розташованими недалеко пагорбами. Дана місцевість заливалася у весінній час водами річки Чир. На момент роботи експедиції тут проходила побудова залізної дороги, почата ще у 1898 році. В силу важкості прокладання шляху що на деяких відрізках мав проходити через пагорби та косогори інженери вирішили вирівняти бокові схили пагорбів, зрізуючи бугри. В цілому саме це зіграло на руку А. Яковліву та його співробітникам. Вчений висловив думку що пагорби могли бути використані кочовиками у якості спостережних пунктів, або місця поховань. Під час зрізу одного з пагорбів були відкриті дві впадини заповнені червоною глиною. Дещо нижче їх знаходилися залишки людських костей: черепів, костей ніг та рук. Робітники вирили три скелети, а загалом їх нарахували вісім. У могилах вони розміщалися поруч плечем до плеча, головою на захід. Що стосувалося самих останків, в першу чергу черепів то вони як визначив голова експедиції були: «правильної, овальної форми і не виявляла різких відхилень від нормального європейського типу». Зважаючи на те що під час розкопу не було виявлено можливості: «встановлення штучно насипаного кургану над могилами» А. Яковлів відніс ці могили до типу плоских поховань кам'яного віку. Окрім скелетів були знайдені декілька екземплярів кременевих вістрів стріл та кремінних ножів. Наконечники стріл мали форму рівнобедреного трикутника. Краї їх були відшліфовані [1, с. 120–123]. А. Яковлів висловив думку про те що ножі були тим типом зброї що вироблялися шляхом відбивання кременю від кремінного ядра. Роблячи такий висновок він спирався на працю Л. Нідерле «Человечество в доисторические времена» [2] де були описані види кремінних ножів та стріл [2, с. 230]. Дослідник вважав знайдені ним зразки тотожними з описаними Л. Нідерле. Однак робити остаточний висновок та аргументувати його перед науковою спільнотою А. Яковлів не вважав за можливе. Взагалі він пізніше заявив: «Будучи совершенно некомпетентным в области доисторической археологии, я не счел себя вправе делать какие-бы то ни было выводы и ограничившись описанием моей случайной находки, предоставляю судить о ней более сведущим людям». «Дилетантство» А. Яковліва проявилось і у тому що він не зберіг знайдені останки і сам на З'їзді 1902 року вказав на те що не знає про їх подальшу долю, що стосується зброї то вона стала частиною «домашньої колекції» А. Яковліва. Дебютна праця на археологічну тематику була надрукована у «Записках Харківського Імператорського Університету» в 1901 році [1, с. 120–132].

У тому ж році А. Яковлів продовжив археологічну практику, він прийняв участь у розкопках на півдні Росії. Вчений керував розкопкою кургану коло села Скватого, Бахмутського уїзду, Катеринославської губернії у серпні 1900 року. Тут проходила лінія залізної дороги що співпала з лінією курганів. Під час розкопок перших двох курганів були знайдені кістяки, залишки глиняного посуду. Однак через відсутність досвіду співробітники А. Яковліва пошкодили всі знахідки, вивезли більшу частину їх разом з землею і звалили до насипу. Посуд та прикраси були розбиті молотком бригадиром робітників.

Під час розкопки третього кургану було виявлено кам'яні плити з червоного піщаника. Під плитами знайдено кістяки котрі лежали головою на схід. У голови кожного знаходився посуд овальної форми. Однак у силу

того що розкопка велася робітниками—землекопами за допомоги великих залізних лопат котрими вони всупереч наказу А. Яковліва вивертали великі пласти твердої землі, не вдалося добути жодного цілого черепа. Залишки глиняного посуду так і не систематизували адже їх було дуже багато і весь посуд був розбитий робітниками. А. Яковлів намагався визначити тип кургану, але через брак інформації цього не вдалося зробити. Особливістю знахідок А. Яковліва стала оригінальність орнаменту посуду. Глиняний посуд був грубої роботи але зате орнаментований своєрідно. Було знайдено чотири різних малюнки орнаментів: три з них складаються з ряду круглих заглиблень симетрично розташованих у верхніх краях посудів, четвертий варіант являв собою спробу ліпнини. Всі знайдені предмети та залишки кістяків А. Яковлів так і не зміг опрацювати та визначити період поховання тому він вислав артефакти до Попереднього Комітету для археологічної експозиції З'їзду що мав пройти у Харкові [3].

Дослідник був повністю незадоволений своєю роботою. У доповіді до Попереднього Комітету зокрема відзначав: «Как в первую свою раскопку в Донской области, так и в настоящую, в Екатеринославской губернии, я производил совершенно случайно, при постройке железной дороги, не имея даже определенного представления о том, как производить раскопку, на то что обращать внимание, что нужно брать и тому подобное. Прокладалась железная дорога, рабочие выкопали кости, я случайно находился при этом, взял что можно и что показалось мне важным, кое — что измерил, кое—что записал — вот и вся раскопка». Однак А. Яковлів вбачав причину невдач своїх експедицій і у бездіяльності а за часту шкідливості робітників, інженерів що працювали на побудові залізної дороги. А. Яковлів звинувачував працівників залізної дороги у порушенні постанови Міністерства шляхів сполучення про захист знайдених пам'яток доісторичної епохи. Вчений закликав державні органи встановити контроль за виконанням постанови міністерства та карати порушників закону. Він зокрема вказував що підрядники просто не хочуть витратити час та кошти на доставку знайдених предметів до найближчих філіалів Археологічного товариства тому більшість артефактів просто викидаються чим наноситься непоправна шкода розвитку археології. Ще однією причиною своїх «поражок» А. Яковлів вважав повну не кваліфікованість своїх співробітників—землекопів котрі просто не розуміли цінності знайдених пам'яток. Вчений наводив такий приклад: «При раскопке могил у реки Чир я подошел к месту раскопки, один рабочий высекал огонь из кремeneвого ножика, другой надевши на палку каменную «булаву» найденную в могиле, забросил ее в поле «чтоб побачить чи високо вона швигне». Він закликав археологів підтримати його прохання і висловив перед З'їздом у 1902 році ініціативу по встановленню жорсткого контролю з боку поліційних органів за роботою будівників залізних доріг [3, с. 1–3].

Попередній Комітет в цілому схвально віднісся до праці А. Яковліва, йому було надано право виступити перед з'їздом у Харкові та надати для друку свої археологічні розвідки. Втім після 1902 року вчений фактично припинив діяльність практикуючого археолога присвятивши цьому чотири попередні роки [4].

Після закінчення університету А. Яковлів тривалий час не мав можливості займатися історичними

дослідженнями. Лише у 1906 р. ця творча перерва була закінчена. Світ побачили розвідки А. Яковліва присвячені історії Черкащини. Андрій Іванович увійшов до творчого колективу періодичного видання «Україна». В осінньому номері вийшла стаття «Намісники, державці і старости господарського замку Черкаського в кінці XV і в XVI віках» [5]. А. Яковлів навів у своїй роботі дані з історії міста Черкаси та господарського замку що розміщувався у місті.

У наступному 1907 році А. Яковлів продовжив співпрацю з виданням. У зимовому випуску журналу було надруковано статтю А. Яковліва «Бунт черкасцев и каневцев в 1536 году. (Єпізод из жизни украинских городов в XVI веке)» [6]. Ця робота була присвячена подіям, що сколихнули Київщину у 1536 р., а саме збройному виступу жителів двох повітів київської землі проти литовської адміністрації.

Ще однією роботою вченого присвяченою історії наддніпрянських міст у складі Литви стала опублікована того ж 1907 року розвідка «З історії реєстрації українських козаків у першій половині XVI століття» [7]. Дана праця, як і дві попередні вийшла на сторінках «України». У цій роботі А. Яковлів намагався спростувати прийняту у той час думку про те що козацтво як окремий прошарок українського суспільства завдячує своїй «легалізації» королю Речі Посполитої Стефану Баторію. Спираючись на статтю І. Каманіна «К вопросу о казачестве до Б. Хмельницкого» [8] вчений доводив, що перша спроба реєструвати козацтво відбулася за півстоліття до правління Баторія а саме за правління Сигізмунда I Старого. У якості ініціатора реєстрації козацтва А. Яковлів називав О. Дашкевича [7, с. 267–269]. Причиною ж спроб реєстрування козаків вчений називає бажання польського уряду припинити козацьке самоврядування в Подніпров'ї та стримати козацькі напади на землі Османської імперії.

А. Яковлів являючись прихильником думки про фактичну суверенність Війська Запорозького по відношенню до Речі Посполитої працює «З історії реєстрації українських козаків» практично відкрив серію робіт історико-правового характеру, що будуть видаватися ним на протязі всього життя і стануть науковим маніфестом концепції націонал-державників у вітчизняній історичній науці першої половини двадцятого століття.

Новий сплеск активності автора на краєзнавчій ниві спостерігався у період роботи А. Яковліва юристом. Протягом 1910–1918 рр., він подолав шлях від помічника до головного юрисконсульта Київської міської управи і став відомим адвокатом у місті. Деякий час А. Яковлів навіть був заступником голови та головою Київської колегії адвокатів. Також учений отримав доступ до архівів Управи і колишнього магістрату і зміг продовжити краєзнавчі дослідження, присвячені історії Києва та його районів. Свої розвідки він публікував у «Известиях Киевской Городской Думы». Так, у 1916 р. побачила світ його стаття «Предместья города Киева: Куренева, Преорка, Сокреп» [9], що була історично-географічним описом передмість Києва. У тому ж році було надруковано роботу «К вопросу о праве города на земли, находящиеся в его черте и ни за кем не зачисленные по актам укрепления» [10]. Ця стаття, як і випущена наступного року, «Право Киева на земли, занятые сооружениями бывшей Киевской крепости», торкалася проблеми розподілу землі у середині міста і була юридичним тлумаченням прав організацій—претендентів на володіння земельними ділянками у місті [10, с. 265].

Список використаних джерел

1. Яковлев А. И. Плоские могилы на реке Чир в Донской области и археологические находки при постройке железных дорог // Труды Харьковского археологического съезда. – Харьков, 1902. – С.120–132.
2. Нидереле Л. Человечество в доисторические времена. Доисторическая археология Европы и в частности славянских земель. – СПб., 1898. – 655 с.
3. Яковлев А. Раскопка кургана у с. Скотоватого, Бахмутского уезда Екатеринославской губернии в августе 1900 года. – Харьков, 1901.
4. Горак В. Андрій Яковлів // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2002. – С.283–302.
5. Яковлів А. І. Намісники, державці і старости господарчого замку черкаського в 15–16 століттях // Україна. – К., 1907. – Т.3. – С.340–354.
6. Яковлев А. И. Бунт черкасцев и каневцев в 1536 году. Эпизод из жизни украинских городов в XVI столетии // Украина. – К., 1906. – Т.1. – С.81–96.
7. Яковлів А. І. З історії реєстрації українських козаків в першій половині XVI віку // Україна. – К., 1907. – Т.1. – С.266–277.
8. Каманин И. К вопросу о казачестве до Б. Хмельницкого // Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. Кн.8. – К., 1894. – С.57–115.
9. Яковлев А. И. Предместья г. Киева: Куреневка, Преорка, Сырец // Известия Киевской Городской Думы. – К., 1916. – №6.
10. Яковлев А. И. К вопросу о праве города на земли, находящиеся в его черте и ни за кем не числящиеся по актам укрепления // Известия Киевской Городской Думы. – К., 1916. – №6.
11. Петрик А. Андрій Яковлів (1872–1955): нарис життя та діяльності // Український історичний збірник. – К.: Інститут історії України НАН України. – 2011. – Вип.14. – С.261–270.

References

1. Jakovlev A. I. Ploskie mogily na reke Chir v Donskoj oblasti i arheologicheskie nahodki pri postrojke zheleznyh dorog // Trudy Har'kovskogo arheologicheskogo s'ezda. – Har'kov, 1902. – S.120–132.
2. Niderel L. Chelovechestvo v doistoricheskie vremena. Doistoricheskaja arheologija Evropy i v chastnosti slavjanskih zemel'. – SPb., 1898. – 655 s.
3. Jakovlev A. Raskopka kurgana u s. Skotovatogo, Bahmutskogo uезда Ekaterinoslavskoj gubernii v avguste 1900 goda. – Har'kov, 1901.
4. Gorak V. Andrij Jakovliv // Istoriografichni doslidzhennja v Ukraini. – K., 2002. – S.283–302.
5. Jakovliv A. I. Namisnyky, derzhavci i starosty gospodarchogo zamku cherkas'kogo v 15–16 stolittjah // Ukraina. – K., 1907. – T.3. – S.340–354.
6. Jakovlev A. I. Bunt cherkascev i kanevcev v 1536 godu. Jepizod iz zhizni ukraïnskikh gorodov v XVI stoletii // Ukraina. – K., 1906. – T.1. – S.81–96.
7. Jakovliv A. I. Z istorii' registracii' ukrai'ns'kyh kozakiv v pershij polovyni XVI viku // Ukraina. – K., 1907. – T.1. – S.266–277.
8. Kamanin I. K voprosu o kazachestve do B. Hmel'nickogo // Chtenija v istoricheskom obshhestve Nestora Letopisca. Kn.8. – K., 1894. – S.57–115.
9. Jakovlev A. I. Predmest'ja g. Kiev: Kurenevka, Preorka, Syrec // Izvestija Kievskoj Gorodskoj Dumy. – K., 1916. – №6.
10. Jakovlev A. I. K voprosu o prave goroda na zemli, nahodjashhiesja v ego cherte i ni za kem ne chisljashhiesja po aktam ukreplenija // Izvestija Kievskoj Gorodskoj Dumy. – K., 1916. – №6.
11. Petryk A. Andrij Jakovliv (1872–1955): narys zhyttja ta dijal'nosti // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zbiryk. – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny. – 2011. – Vyp.14. – S.261–270.

Petrik A. M., teacher, Kherson state university (Ukraine, Kherson), Getmanat@meta.ua

Beginning of scientific activity of Andriy Yakovliv (1872–1955). Early works

Early works of the prominent Ukrainian politician are examined in the article, diplomat and research worker A. Yakovliv, devoted archaeological and regional secret services of scientist. Attention work of Andrey Ivanovic is spared on research of flat graves of a stone time of located in Area of Don and burial mound places in Katerinoslav province. Work of A. Yakovliv is considered regional character which behaves to the period of collaboration with a magazine «Ukraines» (1906–1907) and works which written in period of working in Kievan city government (1910–1918).

Keywords: scientist Andrey Yakovliv, archaeological expedition, labours, study of a particular region.

Petrik A. H., преподаватель, Херсонский государственный университет (Украина, Херсон), Getmanat@meta.ua

Начало научной деятельности Андрея Яковлива (1872–1955). Ранние работы

Рассматриваются ранние работы выдающегося украинского политика, дипломата и учёного А. Яковлива, посвященных археологическим и краеведческим разведкам ученого. Уделено внимание работе Андрея Ивановича по исследованию плоских могил каменного времени расположенных в Области Войска Донского и курганных захоронений в Катеринославской губернии. Рассмотрена наработка А. Яковлива краеведческого характера, который относится к периоду сотрудничества с периодическим изданием «Украина» (1906–1907 гг.) и работы в Киевской городской управе (1910–1918 гг.).

Ключевые слова: ученый Андрей Яковли, археологическая экспедиция, труды, краеведение.

***

УДК [392–055.2:613.888.151.1](477.85)«185/195»

Парайко К. В.,
аспірантка кафедри етнології, античної
та середньовічної історії, Чернівецький
національний університет ім. Юрія Федьковича
(Україна, Чернівці), parajko1989@gmail.com

СТАТЕВЕ ЖИТТЯ ЖІНКИ І ЗАПОБІГАННЯ ВАГІТНОСТІ В ТРАДИЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО ТА СХІДНОРОМАНЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОЇ ЧАСТИНИ БУКОВИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТ.)

Зроблена спроба розкрити питання статевого життя жінки в традиційному суспільстві на прикладі українського та східнороманського (румуні, молдовани) населення північної частини Буковини. Мета нашого дослідження полягала в тому, щоб на основі польового етнографічного матеріалу висвітлити становище жінки–покритки, методи «вitraвлювання плоду» і способи контрацепції, які записані автором від респондентів під час етнографічних експедицій. В результаті вивчення зазначеної теми, ми дійшли висновку про негативне ставлення сільських громад і церкви до позашлюбних статевих стосунків, абортів (їх прирівнювали до вбивства і душі жінки, які вбили дитину ще до народження ніколи не знатимуть спокою). Серед способів контрацепції поширеними були як вживання різноманітних трав, настойок, коренів, так і певні замовляння і магічне втручання.

Ключові слова: покритка, аборт, «вitraвлювання плоду», гріх, позашлюбні стосунки, Буковина.

Народження жінкою дитини є нормальною функцією організму. Природа так потурбувалась про людину, що для народження дитини жінка майже не потребує сторонньої допомоги. Разом з тим у житті людей народження дітей можна віднести до одного з її найскладніших процесів. Це все входить у культурний процес відтворення індивідуальності. Важливим тут виступає соціальна, економічна мотивація. Хоча і сексуальну мотивацію також потрібно враховувати у появі дітей, вона також є елементом культури. Можна говорити і про суспільне значення родів, оскільки громада може існувати тільки у певній кількості окремих індивідів. Тому запліднення, вагітність та народження дітей невід'ємно пов'язані з інститутами сім'ї та громади.

Проте недотримання певних норм, а особливо в статевих стосунках різко осуджувалося традиційним суспільством і, зазвичай, вся провина перекладалася саме на жінку.

Мета даного дослідження полягає у тому, щоб на основі проведених польових етнографічних досліджень та наукової літератури висвітлити питання статевого життя жінки та способи запобігання вагітності в традиційному суспільстві на прикладі українського та східнороманського населення північної частини Буковини.